

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

Qo‘lyozma huquqida
UDK: 331.5-056.262(575.1)

USMONOV ZIYODULLA ULMAS O‘G‘LI

INKLYUZIV BANDLIKNI TA’MINLASHNING NAZARIY
ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH

08.00.01 – «Iqtisodiyot nazariyasi»

Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish
uchun yozilgan

DISSERTATSIYA

Ilmiy rahbar: i.f.n., prof B.E.Mamaraximov

TOSHKENT – 2025

KIRISH.....	3
I -BOB. MEHNAT BOZORIDA INKLYUZIV BANDLIK VA UNI TARTIBGA SOLISH.....	13
1.1-§. Inklyuziv bandlikni ta'minlashning nazariy jihatlar.....	13
1.2-§. Ko'zi ojiz shaxslarning bandligini ta'minlashning obyektiv zarurligi ...	28
1.3-§. Inklyuziv bandlikni ta'minlashning xorij tajribasi.....	40
Birinchi bob bo'yicha xulosalar.....	52
II-BOB. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INKLYUZIV BANDLIKNI TA'MINLASHNING HOZIRGI TENDENSIYALARI.....	54
2.1-§. Ko'zi ojiz shaxslarning ish bilan bandlik holati va unga ta'sir qiluvchi omillar tahlili.....	54
2.2-§. Ko'zi ojizlar bandligida O'zbekiston ko'zi ojizlar jamiyati korxonalarining tutgan o'rni.....	65
2.3-§. O'zbekistonda inklyuziv bandlikni ta'minlashning normativ-huquqiy asoslarini takomillashtirish	73
Ikkinchi bob bo'yicha xulosalar.....	83
III- BOB. O'ZBEKISTONDA KO'ZI OJIZLARNING ISH BILAN BANDLIK SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI.....	85
3.1-§. Ko'zi ojiz shaxslarning kasbiy ta'limiga yo'naltirilgan investitsiyalar samaradorligini baholash	85
3.2-§. Ko'zi ojizlar bandligini ta'minlashda raqamli iqtisodiyotning zamonaviy mexanizmlari.....	95
3.3-§. Ko'zi ojiz shaxslar inklyuziv bandligini ta'minlash yo'nalishlarini takomillashtirish.....	109
Uchinchi bob bo'yicha xulosalar.....	119
XULOSA VA TAKLIFLAR.....	121
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	124
ILOVALAR.....	132

KIRISH

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahon iqtisodiyotida inklyuziv bandlikni ta'minlash mehnat bozorida teng imkoniyatlarni yaratish, aholining har xil ijtimoiy qatlamlari, jumladan, yoshlar, ayollar, nogironligi bo'lgan shaxslar va kam ta'minlangan toifalarni iqtisodiy faollikka jalb qilish orqali barqaror iqtisodiy o'sishga erishishda muhim omil hisoblanadi. Inklyuziv bandlik ijtimoiy adolat va iqtisodiy samaradorlik o'rtasida muvozanatni ta'minlab, resurslardan foydalanishni optimallashtiradi va ichki talabni rag'batlantiradi. Jahonda barqaror iqtisodiy o'sishga erishish uchun inson kapitali samaradorligini rivojlantirish, munosib bandlikni ta'minlash va inklyuziv iqtisodiyotga o'tishning zamonaviy tendentsiyalari ro'y bermoqda. Bu kabi islohotlar negizida Birlashgan millatlar tashkilotining barqaror rivojlanish maqsadlaridan 8-maqsadi "Barqaror, inklyuziv va barqaror iqtisodiy o'sishni, to'liq va samarali bandlikni va hamma uchun munosib mehnatni rag'batlantirish"¹ fundamental asos vazifasini o'tamoqda. Bundan kelib chiqib, inklyuziv bandlikni ta'minlash global rivojlanish strategiyalarida ustuvor yo'nalish sifatida qaralishi zarur.

Jahonda inklyuziv bandlikni ta'minlashning nazariy asoslarini takomillashtirish bo'yicha amalga oshirilayotgan ilmiy tadqiqotlar mehnat bozorida tenglik va adolat mezonlarini shakllantirish, ijtimoiy himoya mexanizmlarini iqtisodiy modellarga integratsiya qilish, inson kapitalini rivojlantirish va mehnat munosabatlarida inklyuzivlikni baholash indikatorlarini ishlab chiqishga qaratilgan. Bunda institutsional iqtisodiyot, bixevioristik iqtisodiyot va gender iqtisodiyoti kontseptsiyalaridan keng foydalanilayotgani kuzatiladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar va mehnat bozoridagi transformatsiyalar inklyuzivlikni ta'minlash modellarini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Bu tendentsiyalar natijasida bandlik siyosatining inklyuzivligiga qaratilgan zamonaviy tahliliy instrumentlar va prognozlash usullari takomillashtirilmoqda.

O'zbekiston o'z taraqqiyot yo'lini yangilangan konstitutsiyaning ilk moddasida akslantirgan holda ijtimoiy davlat ekanligini belgilashi inklyuziv bandlikni

¹ BMT web-sahifasi: <https://sdgs.un.org/goals/goal8>

takomillashtirishdagi islohotlarning fundamental asosi vazifasini o'tamoqda. Yangi O'zbekistonni barpo etish yo'lida qabul qilingan "O'zbekiston – 2030" strategiyasining asosiy g'oyalaridan biri "...aholi talablariga va xalqaro standartlarga to'liq javob beradigan ta'lim, tibbiyot va ijtimoiy himoya tizimini tashkil qilish"²dan iborat bo'lib, ijtimoiy davlat vazifalari kambag'allikni qisqartirish, manzilli ijtimoiy himoya tizimini yo'lga qo'yish, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun qulay va maqbul muhitni yaratish, nogironligi bo'lganlarning inklyuziv bandligini ta'minlash hamda ularga to'siqsiz infratuzilma yaratish kabilar belgilab qo'yilishiga qaramasdan mehnatga layoqatli yoshdagi ko'zi ojiz shaxslarning bandlik darajasi 7 foizni ham tashkil etmasligi ushbu yo'nalishda keng ko'lamli islohotlar o'tkazish lozimligini ko'rsatadi. Ushbu islohotlar o'z natijasini berishi va samarali bo'lishi uchun chuqur ilmiy tadqiqotlar olib borish, inklyuziv bandlikning konseptual asoslarini ishlab chiqish, inson kapitalini rivojlantirishga investitsiya kiritish, ijtimoiy ehtiyojmand aholi konstruktiv fikrlarini tahlil etish, to'siqsiz inklyuziv iqtisodiyotni rivojlantirish uchun ijtimoiy tovarlar ishlab chiqarish va ushbu jarayonni tizimli ravishda uzoq muddatga mo'ljallangan strategiyalarda aks ettirishni taqazo qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 12-sentyabrdagi PF-158-son "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida, 2023-yil 1-iyundagi PF-82-son "Aholiga sifatli ijtimoiy xizmat va yordam ko'rsatish hamda uning samarali nazorat tizimini yo'lga qo'yish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar to'g'risida", 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida", 2024-yil 23-sentyabrdagi PQ-330-son "Kambag'allikdan faravonlik sari" dasturini amalga oshirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida", 2022-yil 18-apreldagi PQ-209-son "Ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi

²O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 12-sentyabrdagi "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi PF-158-sonli farmoni.